

АВАРО-РИМСЬКЕ ПРОТИСТОЯННЯ ЗА СИНГІДУН 597 РОКУ

Володимир Лагодич

AVAR-ROMAN STRUGGLE FOR SINGIDUN IN 597

Volodymyr Lahodych

The diplomacy of the Asian nomads Avars, who migrated to the region of Central and Eastern Europe after 557, was characterized by systematic campaigns to the Balkan provinces of the Roman Empire to receive monetary payments. In turn, during the 560s – 580s, the main vector of the Empire's military power was shifted to the frontier with Sassanid Persia. As a result, the defense of Constantinople against nomads was based on the fortified strongholds of the Thracian diocese, in particular the province of Moesia I (Moesia Prima).

One of the settlements in the province that was systematically attacked by nomads was Singidunum (modern Belgrade, Serbia). Due to its geographical location, Singidunum was strategically important for both sides of the conflict – its retention allowed to control the movement of forces across the Sava and Danube rivers. The importance of Singidunum in the defense system of the Empire is indicated by the policy of the autocrats Justinian I (527–565) and Maurice (582–602) to restore and build the city's fortifications.

At the end of the sixth century, the Avars approached the walls of Singidunum at least four times – in 581, 583, 589, and 597. The precedent of the 597 siege of Singidunum is particularly noteworthy in this context. Beginning as an attempt to test the Roman defense potential by the Avars and Sclavinians, it turned out to be a full-fledged, albeit short-lived, clash between the parties. The subsequent Roman victory at Singidunum allowed the head of Constantinople's regional grouping, magister militum per Thracias Priscus to march to the Avars, crossing the Danube in c. 599.

Keywords: Middle Ages, Singidunum, Avars, military magistrate, Moesia, Constantinople.

Від початку бойових дій між аварами та Римською імперією у 568 р. володарювання над населеними пунктами, розташованими вздовж Дунайського лімесу, визначало перетікання конфліктів поміж сторонами. Через специфіку контрактів, укладених каганом аварів Баяном I (562–602) із лангобардами у 568 р. (History of the Langobards by Paul the Deacon 1906, р. 50–52; Menander 1985, р. 128–131) та федеративного договору 557/558 р. (Menander 1985, р. 50–53), чільна роль у дипломатії номадів на теренах Верхнього Подунав'я відводилась населеному пункту Сирмій (лат. *Sirmium*, суч. Сремська Митровиця, Сербія). Утримання міста римлянами стало приводом до розгортання аварами воєн супроти Імперії упродовж 568–570 рр. та 581 р. (Menander 1985, р. 130–145; 216–227). У цьому контексті, Сингідуну (лат. *Singidunum*) (іл. 1), розташованому на південний схід відносно Сирмія, відводилось другорядне місце. Однак, із переданням Сирмія та Іллірику аварам восени 581 р. Тиберієм II (578–582) (Menander 1985, р. 240–243), вектор набігів кочовиків змістився до Фракійського діоцезу та Сингідуну зокрема. Не в останню чергу, цьому сприяло географічне розташування міста – у районі злиття рік Сава та Дунай.

Переходячи до висвітлення подій з теми, вважаємо необхідним окреслити джерела, які повідомляють щодо бойових дій під стінами міста. Чільну роль у цьому контексті відводимо наративу «Історії» Феофілакта Сімокатти (Theophylact 1986, р. 340) та «Хронографії» Феофана Сповідника (Theophanes 1997, р. 774). Побіжне значення для нашої розвідки мають наративи «Історії» Менандра Протектора (Menander 1985, р. 307), а також XI книги «Стратегікону» Маврикія (Strategicon 1984, р. 113–126). Тема бойових дій під стінами Сингідуну у вказаний період знайшла відображення у доробку Ф. Баришіча (Баришић 1955, с. 1–14), М. Гурбаніча (Hurbanič 2025, р. 243–258), Г. Кардараса (Kardaras 2018, р. 54–56) та В. Поля (Pohl 2018, р. 179–182).

Іл. 1. Сингідун, зображений на «Пейтингеровій мапі» (Секція VII, Паннонія, Верхня Мезія та Далмація).
Джерело ілюстрації: <https://www.tabula-peutingeriana.de>

Перейдемо до стислої характеристики дипломатії між сторонами у регіоні Дунаю. З огляду на наявність залоги та фортифікацій у місті, Баян спрямував певну частину орди до Сингідуну лише у 581 р. винятково з метою переговорів із тодішнім командиром гарнізону, дуксом Мезії I (лат. *dux Moesiae Primae*) Сіфом (лат. *Sethus*, грец. Σεθού) (Menander 1985, р. 218–223). Принагідно зауважимо, що населений пункт належав до адміністрації дукса цієї провінції ще з V ст., як місце постійної дислокації *exercitus* (Notitia Dignitatum 1876, р. 93).

Із поновленням бойових дій у 583 р., Сингідун був одним із перших населених пунктів Мезії I, захоплених аварами (Theophylact 1986, р. 59). Імовірно, що на цей період із міста були виведені *numeri*. Після реформ Фракійського магістерія Коментіолом у 584 р., Сингідун було відбито. На час облоги Сингідуну 588 р. аварами та склавинами, Феофілакт Сімокатта вказує, що вилазки гарнізону дозволили знесилити атакуючих до підходу корпусу римлян з провінції Еуропа (лат. *Europa*, грец. Ευρώπη) Фракійського діоцезу (Theophylact 1986, р. 198).

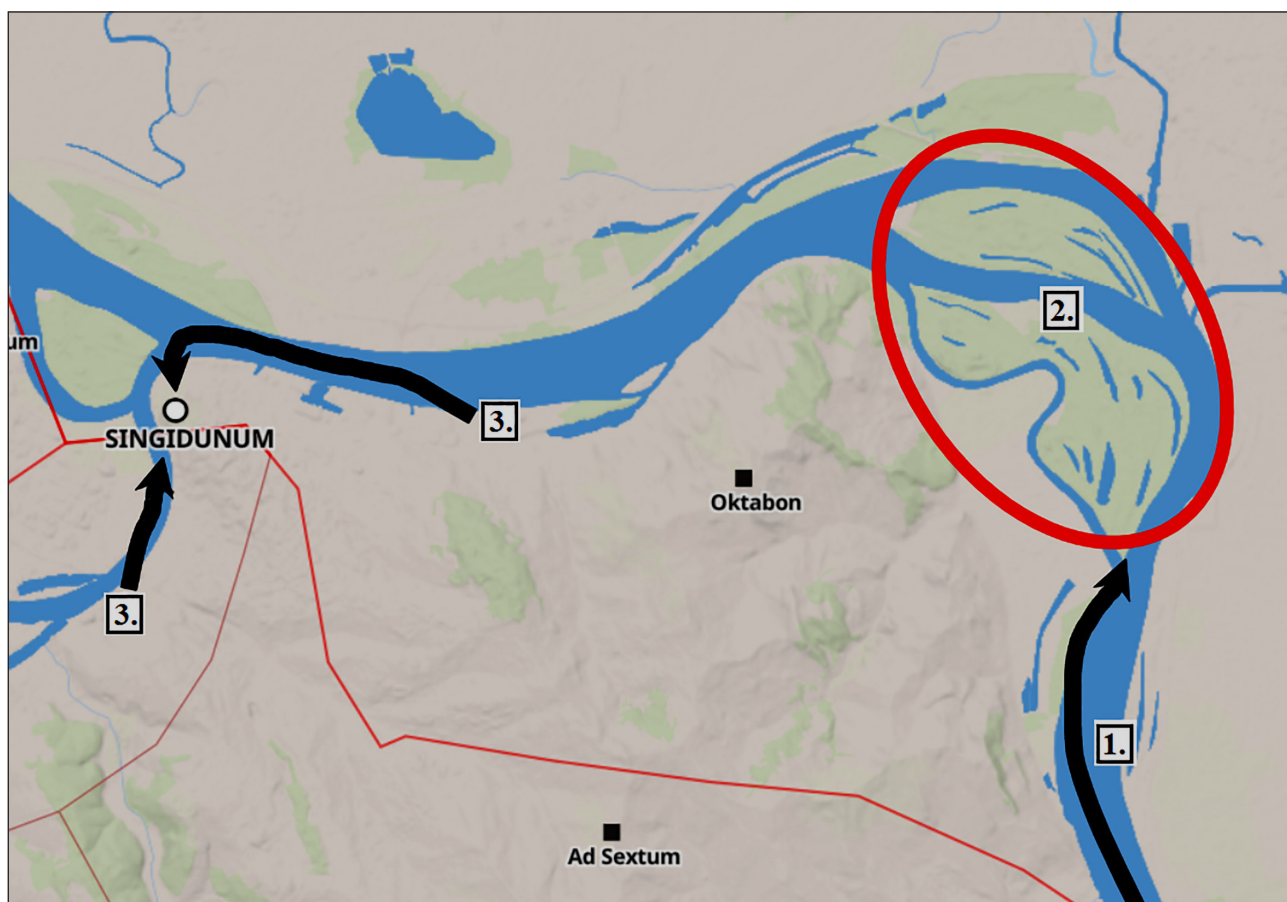
Попри це, не пізніше літа 597 р. аварами було зайнято Сингідун. Примітно, що хроністи не повідомляють обставин штурму міста. Імовірно, на зайняття Сингідуну могли вплинути дії брата імператора Петра, який очолював *magisterium militum per Thraciae* у 595 р. Для його політики щодо залог міст Мезії I було притаманним включення їх до складу польового корпусу (Theophylact 1986, р. 217–218). Поряд із цим, його каденція позначилась поразкою від склавинів на березі р. Ілівакія (суч. Яломіца) того ж року (Theophylact 1986, р. 220–221). Таким чином, місто могло бути полишеним гарнізону за цей період, а з поразкою регіонального корпусу, римляни не могли відповісти на виправи кочовиків до Фракійського діоцезу.

Зрештою, унаслідок дій Петра постала необхідність поповнити регіональний корпус. Маврикій доручив це новому очільнику магістерія, офіцеру Пріску (лат. *Priscus*; грец. Пріскок), який до цього часу проявив себе талановитим полководцем. Так, у 589 р. він завдав низки поразок на теренах Фракійського діоцезу аварам та склавинам (Theophylact 1986, р. 203–204; 206–207; Theophanes 1997, р. 394–395). Призначення Пріска було логічним – за його минулої каденції, аварів було відбито від підступів до Сингідуну (Theophylact 1986, р. 198). Зауважимо, що роком пізніше поміж Імперією та Баяном був укладений мир (Theophylact 1986, р. 211–213; Theophanes 1997, р. 396–397), який формально продовжував діяти до середини 90-х років VI ст.

Дії Пріска, спрямовані на відновлення потуги *magisterium militum per Thraciae*, тривали орієнтовно до літа 597 р. Імовірно, чільну увагу на цей час військовий магістр приділяв поповненню регіонального угруповання, яке було передислоковане у Астік (грец. Αστική, суч. Пловдив, Болгарія) (Theophylact 1986, р. 222). Послугуючись опосередкованими даними Феофілакта

від 584 р., ми можемо констатувати, що первинна «чисельність боєздатного війська [у регіоні] становила 6 тисяч [воїнів]», не враховуючи охорони обозів (Theophylact 1986, р. 92). Водночас, унаслідок подій 595 р., «велика частина римлян загинула». Мир, укладений з Ераншахром у 591 р., дозволяв передислокувати на терени Фракійського діоцезу *numeroi* зі складу *magisterium militum praesentalis* (від лат. *in praesenti* – букв. «у присутності»; корпуси, що представляли собою оперативний резерв Імперії, не будучи закріпленими за конкретною магістратурою; імовірно, були переміщені до Балкан ще бл. 595 р. (Kaldellis, Kruse 2023, р. 3–4)) та *exercitus* зі складу регіональних угруповань Сходу (лат. *magisterium militum per Orientem*) та Вірменії (лат. *magisterium militum per Armenia*) (Kaldellis, Kruse 2023, р. 71–72; 85). Однак, опис хроністами бойових дій під стінами Сингідуну не містить яскравих картин зіткнень. Це наводить на думку, за якою підкріплення до стану римлян зі складу корпусів, які воювали супроти персів, ще не прибули. Імовірно, *numeroi*, спрямовані на підкріплення магістерія Фракії, очолив магістр Коментіол (лат. *Comentiolus*, грец. Κομεντιόλος), який долучився до бойових дій вже після подій під стінами Сингідуну (Theophylact 1986, р. 232–233).

Римські історики не повідомляють про кількість аварів, спрямованих до міста. Починаючи з виправ Пріска до Скіфії 589 р., номади поновлювали свою військову потугу. Основний тягар кампанії 595 р. супроти Пріска прийшовся на склавинів (Theophylact 1986, р. 219–221). Водночас, Павло Диякон у «Історії лангобардів» вказує про боротьбу кочовиків та склавинів супроти франків та баварців у 90-х роках VI ст. (History of the Langobards by Paul the Deacon 1906, р. 154; 158–159). Відповідно, можна припускати щодо розподілу аварами своїх сил на «західний» (супроти франків та баварців) та «південний» (супроти римлян) вектори. Феофілакт при описі подій 597 р. констатує, що: 1) під Сингідуном кочовиків очолював особисто Баян; 2) виправа 597 р. була демонстрацією військової потуги із метою схилити римлян до

Іл. 2. Перебіг бойових дій поміж аварами та римлянами після захоплення кочовиками Сингідуну. Умовні позначки: 1. напрям прибуття дромонів римлян до ставки кагана; 2. – орієнтовне місце переговорів поміж магістром Пріском та Баяном; 3. приблизні напрями атак *numeroi* Пріска та Гудуїна.

Мапу створено автором на основі повідомлень «Історії» Феофілакта Сімокатті та візуального матеріалу ресурсу <https://klokantech.github.io/roman-empire>

добровільної передачі населеного пункту; 3) у стані варварів були облогові споруди та вози, що вказує на наявність обозу (Theophylact 1986, р. 228–229).

Слідуючи наративу Феофілакта, про завоювання Сингідуну аварами Пріска повідомили посланці зі стану номадів. Діставшись ставки магістра, вони вказали про «знищення [Баяном] міських укріплень» та «примусу городян переселитись на ворожу землю [= на північний берег Дунаю]» (Theophylact 1986, р. 228). Очевидно, кочовики цими діями підготовляли плацдарм для майбутніх виправ углиб Фракійського діоцезу. Формальною причиною для походу номадів послужила переправа римлян на північний берег Дунаю бл. 595 р., унаслідок чого Баян «звинуватив Пріска у тому, що він порушує мир» (Theophylact 1986, р. 222). Магістр, не інформуючи при цьому Маврикія, «без зволікань відплив річкою [Дунай]» з певним контингентом *miles* на «споруджених [за його наказом] швидкохідних дромонах» (Theophylact 1986, р. 228). Це й же факт підтверджується матеріалом Феофана (Theophanes 1997, р. 401). Зважаючи на мале число римлян, Пріск, діставшись «гавані острова Сингі» (річковий острів Форконтумац або Чаклянац, суч. Панчево, Сербія, згідно локалізації Ф. Баришіча (Баришић 1955, с. 11)), рушив у напрямку ставки Баяна. Остання розташовувалась неподалік від поселення Константіола (грец. Κωνσταντιόλα) (Theophylact 1986, р. 228).

По цьому, поміж каганом та магістром відбулись емоційні переговори. За Феофілактом, Пріск вказував кагану «пошкодувати люд, котрий так багато страждав [...] [від аварів] й місто, яке ти так часто грабував [...] [а також] покласти кінець своїй жадібності» (Theophylact 1986, р. 229). Чільним аргументом магістра було те, що Сингідун не був переданий аварам за жодною угодою раніше. Ризику при перемовинах підвів Баян, звинувативши римлян у «порушенні договорів» та вказавши, що «Бог розсудить поміж мною та Маврикієм». Були озвучені ним і погрози щодо «руйнування [ще] багатьох міст» (Theophylact 1986, р. 228–229).

Припинення перемовин підвело магістра Фракії до ідеї здійснити удар на випередження. Атака римлян проходила у напрямі на північний берег Сави, покритий густими лісами. Пріск розділив сили корпусу на *numeroi* під своїм особистим очоленням, та частину магістерія, передану у підпорядкування *dux*'у Гудуїну (лат. *Guduin*, грец. Γούδοις). Віддаючи розпорядження останньому, магістр вказав йому «прямувати на допомогу Сингідуну» (Theophylact 1986, р. 229).

Подальше перетікання бойових дій описано Феофілактом та Феофаном стисло. За наративом «Історії», після перемовин відбулась «стрімка атака римлян» на передмістя Сингідуну з південних берегів Дунаю та Сави (Theophylact 1986, р. 229). Імовірно, мова йшла про атаку обох мер магістерія, очолюваних Пріском та Гудуїном. Дії римлян були раптовими – кочовики здійснили спробу організувати оборону, «спорудивши із возів частокіл» перед містом, однак «почали тікати», очікуючи нападу зі сторони містян Сингідуну, яких не було переселено (Theophylact 1986, р. 229). «Хронографія» при цьому вказує на прецедент нетривалої облоги

Іл. 3. *Miles* із числа магістерію Фракії патрулюють Дунай або його притоки, IV–VI ст. Джерело зображення: <https://www.deviantart.com/amelianvs>

міста римлянами, якій передувала «переправа на кораблях» (Theophanes 1997, р. 401). Зауважимо, що здійснення раптових атак до стану аварів та славинів було застосоване Пріском у ході кампанії у Фракії 589 р. (Theophylact 1986, р. 203–204; 207–208). У подальшому, цей маневр знайде відображення у «Стратегіконі» (Strategicon 1984, р. 117–118).

Як вказують опосередковані свідчення Феофілакта та Феофана, кочовики не здійснювали спроб вибити римлян із Сингідуну. Імовірно, роль у цьому зіграла наявність у корпусу Пріска підтримки повноцінних кораблів, технологія спорудження яких була невідома номадам. Однак, авари швидко оправились від поразки, здійснивши того ж року виправу на терени провінції Далмація префектури Іллірик (Theophylact 1986, р. 230; Theophanes 1997, р. 402).

Дані стосовно подальшої долі Сингідуну у контексті аваро-римського протистояння мінімальні. Феофан повідомляє про наказ Пріска про поновлення міських фортифікацій у 597 р. (Theophanes 1997, р. 401). Напевно, на той же час у місті була відновлена постійна залога. Подальші свідчення щодо населеного пункту поодинокі. Очевидно, що колапс оборони римлян на Балканах у 10–20-х роках VII ст. дегенеративно вплинув і на становище Сингідуну (Баришић 1955, с. 12). Зрештою, внаслідок системних бойових дій стратегічне значення міста на цей період було мінімальним.

Підсумовуючи, зауважимо що зіткнення аварів та римлян 597 р. за Сингідун було нетиповим для загальної картини війни 583–602 рр. З огляду на брак свідчень нарративних джерел, ми не можемо відтворити деталей штурму номадами міста. Попри це, матеріал Феофілакта Сімокатти та Феофана Сповідника дозволяє пролити світло на контрудар *numeroi* Фракійського магістерія з метою відбиття Сингідуну.

Примітно, що початку бойових дій передували перемовини поміж магістром Пріском та каном аварів, з огляду на формальне збереження в силі договору, укладеного у 589 р. Факт їх проведення вказує на неготовність обох сторін до масштабного зіткнення. Причини цьому різнилися: у той час, коли *modus operandi* військового магістра визначався потребою відновлення регіонального угруповання римлян на Балканах, Баян вбачав потребу у створенні плацдарму для подальших атак на терени Фракійського діоцезу.

Бойові дії під Сингідуну 597 р. представляли собою зіткнення відносно нечисленних контингентів номадів та римлян. Ареал зіткнення – місцевість, вкрита густими лісами, сприяв відмові сторін від послуговування кіннотою. За перелічених обставин, переможцем могла вийти сторона, що продемонструвала кращу оперативну майстерність та нав'язала супротивнику ініціативу. У таких умовах, магістр Пріск проявив себе як здібний командир, здобутки якого лягли у основу військово-тактичних напрацювань періоду.

Список джерел та літератури

- History of the Langobards by Paul the Deacon, 1906, Translated by Foulke W. Philadelphia.
- HURBANIČ, M., 2025, Two campaigns in one year? The chronology of the beginning of the Avar wars of Emperor Maurice (582–602) revisited, *Byzantinische Zeitschrift*, 118 (1), 243–258.
- KARDAGAS, G., 2018, Byzantium and the Avars, 6th – 9th Century A.D. Political, Diplomatic and Cultural Relations. Leiden-Boston: Brill: 2018.
- Maurice's strategicon. Handbook of Byzantine military strategy, 1984, Translated by Dennis G., Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Notitia Dignitatum Acc. Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi prouinciarum, ed. Seek O. Berolini: Apud Weidmannos, 1876.
- POHL, W., 2018, The Avars. A Steppe Empire in Central Europe, 567–822. Itacha and London: Cornwell University Press.
- The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, A. D. 284–813, 1997, Translated with Introduction and Commentary by Mango C., Scott R., Greatex G., Oxford.
- The History of Menander the Guardsman, 1985, Introduction essay, text, translation and historical notes Blockley R., Liverpool.
- The History of Theophylact Simocatta, 1986, Translation with Introduction and Notes Whitby M., Whitby M., Oxford.
- БАРИШИЋ, Ф., 1955, Византиски Сингидунум, Зборник радова Српска Академија Наука, XLIV. Књ. 3, 1–14.

References

- BARIŠIĆ F., 1955, Byzantine Singidunum, Zbornik radova Srpska Akademija Nauka, XLIV. K. 3, 1–14. [In Serbo-Croatian].
- History of the Langobards by Paul the Deacon, 1906, Translated by Foulke W. Philadelphia. [In English].
- HURBANIČ, M., 2025, Two campaigns in one year? The chronology of the beginning of the Avar wars of Emperor Maurice (582–602) revisited, Byzantinische Zeitschrift, 118 (1), 243–258. [In English].
- KARDAGAS, G., 2018, Byzantium and the Avars, 6th–9th Century A.D. Political, Diplomatic and Cultural Relations. Leiden-Boston: Brill: 2018. [In English].
- Maurice's Strategicon. Handbook of Byzantine military strategy, 1984, Translated by Dennis G., Philadelphia: University of Pennsylvania. [In English].
- Notitia Dignitatum Acc. Notitia Urbis Constantinopolitanae et Laterculi prouinciarum [List of all dignities and administrations both civil and military, together with the Register of the City of Constantinople and the Lists of Provinces], ed. Seek O. Berolini: Apud Weidmannos, 1876. [In Latin]
- POHL, W., 2018, The Avars. A Steppe Empire in Central Europe, 567–822. Ithaca and London: Cornell University Press. [In English].
- The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History, A. D. 284–813, 1997, Translated with Introduction and Commentary by Mango C., Scott R., Greatex G., Oxford. [In English].
- The History of Menander the Guardsman, 1985, Introduction essay, text, translation and historical notes Blockley R., Liverpool. [In English and Greek].
- The History of Theophylact Simocatta, 1986, Translation with Introduction and Notes Whitby M., Whitby M., Oxford. [In English].

Аваро-римське протистояння за Сингідун 597 року

Характерним для дипломатії азійських кочовиків аварів, які мігрували до регіону Центрально-Східної Європи після 557 р., було здійснення системних виправ на терени Балканських провінцій Римської імперії задля отримання грошових виплат. У свою чергу, протягом 60–80-х років VI ст. основний вектор мілітарної потуги Імперії був зміщений на фронт із Персією Сасанідів. Як наслідок, оборона Константинополя супроти кочовиків ґрунтувалась на укріплених твердинях Фракійського діоцезу, зокрема провінції Мезія I (лат. *Moesia Prima*).

Одним із населених пунктів провінції, який системно зазнавав нападів кочовиків, був Сингідун (лат. *Singidunum*, суч. Белград, Сербія). Через географічне розташування, Сингідун був стратегічно важливим для обидвох сторін конфлікту. Його утримання дозволяло контролювати переміщення сил через річки Сава та Дунай. На значення Сингідуну у оборонній системі Імперії вказує політика автократорів Юстиніана I (527–565) та Маєврія (582–602) задля відновлення та розбудови фортифікацій міста.

Наприкінці VI ст. авари підходили до мур Сингідуну принаймні чотири рази: у 581 р., 583 р., 589 р. та 597 р. Прецедент боротьби за Сингідун 597 р. у цьому контексті є особливо примітним. Почавшись, як спроба аварів та склавінів виявити оборонний потенціал римлян, вона постала повномірним, хоч і нетривалим, зіткненням сторін. Перемога римлян під Сингідуном дозволила очільнику регіонального угруповання Константинополя, військовому магістру Фракії (лат. *magister militum per Thracias*) Пріску здійснити похід у стан аварів, переправившись через Дунай у 599 р.

Ключові слова: Середні віки, Сингідун, авари, військовий магістр, Мезія, Константинополь.

Volodymyr Lahodych, Ph.D. student, Faculty of history Ivan Franko National University of Lviv.

Володимир Лагодич, аспірант IV-го року навчання, історичний факультет ЛНУ імені Івана Франка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0677-4408>

Received: 25.08.2025

Advance Access Published: October, 2025